

Knieža či kráľ Svätopluk a slovenské dejiny

Richard Marina

Ak slovenské dejiny chápeme ako dejiny územia Slovenska a na ňom od približne 5.storočia bývajúcich obyvateľov Slovákov, či starých Slovákov, alebo predkov dnešných Slovákov, (prirodzene vrátane ďalších príslušníkov národností, ktoré sa na tomto území usadili), potom nepochybne aj Svätopluk, najvýznamnejší panovník Veľkej Moravy, jediný jej skutočný suverénny vládca za ktorého veľkomoravský štát, síce len na kratší čas, no nepochybne nadobudol charakter ríše, jednoznačne patrí do slovenských dejín. Veď prinajmenej polovica dnešného Slovenska patrila od tridsiatych rokov 9. storočia k tzv. jadrú Veľkej Moravy. Jej najvýznamnejšími tradíciami, pripomínanými až do najnovších čias sú cyrilo-metodská tradícia, ktorá má v prvom rade náboženský, ale aj kultúrny i právny charakter a potom štátna svätoplukovská tradícia, ktorá má prevažne charakter politický, či štátoprávny.

V minulom roku 2013 sa pripomínalo veľké okrúhle 1150.výročia príchodu Byzantskej misie na Veľkú Moravu. Je to problematika, ku ktorej jestvuje omnoho väčšie množstvo priamych diplomatických aj rozprávacích prameňov, hoc aj tie rozprávacie neboli doteraz primerane kriticky vydané, napriek množstvu (neraz opakovaných) edícií. Pri tomto okrúhlom výročí sa usporiadali viaceré konferencie (rozličnej odbornej úrovne) a vyšlo viacero zborníkov.¹ Zborníky v ktorých bolo však len pomerne málo nových výsledkov výskumov, prevažne išlo len o publikovanie odbornej verejnosti známych skutočností, no neraz z nových aspektov alebo s položením dôrazu na novo vytypované priority.

V tomto roku je síce nie také okrúhle, ale predsa tiež výročie a to 1120-te od smrti (vtedy už pokladaného- označovaného za kráľa) Svätopluka. Toto výročie nebolo tak vo všeobecnej verejnosti; spomenula si naň len Matica slovenská, ktorá rok 2014 vyhlásila za Rok kráľa

¹ Ako prvý vyšiel zborník z konferencie usporiadanej 21.februára 2013 v Bratislave Slovenským národným múzeom v Bratislave a Archeologickým ústavom SAV v Nitre: *Bratia, ktorí menili svet- Konštantín a Metod*. (Ed. Branislav Panis, Matej Ruttkay, Vladimír Turčan) Bratislava 2012, 248 strán; v tomto zborníku napriek jeho názvu je toho priamo o Konštantínovi a Metodovi a ich činnosti málo; predslov k zborníku napísal minister kultúry, takže išlo asi o hlavné oficiálne podujatie ministerstva kultúry SR. názvom - Zborník z konferencie *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku vo svetle storočí II*. (Ed. Jaroslav Coranič), usporiadanej Gréckokatolíckou teologickou fakultou Prešovskej univerzity v apríli 2013 v Prešove, 425 s. - Z konferencie usporiadanej v novembri 2012 v Nitre Filozofickou fakultou Konštantína filozofa vyšiel zborník usilujúci sa podrobnejšie hovoriť aj o ich činnosti: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013 (822 strán). - Zborník z konferencie, usporiadanej v júli 2013 v Mojmirovciach Metodicko-pedagogickým centrom v Bratislave *Vzdelávanie súčasť misie svätých Cyrila Metoda*. (Eds. Peter Martinek, Mária Nogova, Marek Hubáč), Bratislava 2014, 161 s.- Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre vydala výberovú bibliografiu českých a slovenských prác za roky 1945-2011 *Po stopách sv. Cyrila a Metoda*, ktorej autormi sú Lubomíra Havlíková, Peter Ivanič, Martin Hetényi, 238 s.-*Vybrané pramene o živote svätých Cyrila a Metoda a ich učeníkov* (Ed. Andrej Škoviera). Post scriptum, Bratislava vyšlo 2014, 109 s.

Svätopluka a Andreja Hlinku. Hoci aj k Svätoplukovi (vzhľadom na to, že ide o 9. storočie) sa zachovalo hodne hodnoverných pramenných údajov, publikovaných pôvodne aj preložených, neiniciovalo to ani usporiadanie odbornovo-vedeckej konferencie, čo aj len jednej a až na jednu výnimku, o ktorej bude ešte reč², ani uverejnenie významnejšej práce o tejto problematike, ktorej naša slovenská historiografia aj doteraz venovala omnoho menšiu pozornosť, ako problematike cyrilo-metodskej. Stalo sa to aj napriek tomu, že pred tromi rokmi pri inštalovaní jazdeckej sochy (kráľa) Svätopluka pred vchodom do paláca na Bratislavskom hrade sa rozvinula veľká diskusia o oprávnení umiestnenia tejto sochy na Bratislavskom hrade, pri čom v tejto diskusii sa neraz neodborníci v tejto problematike vydávali za jej znalcov.³

V ďalšom tu pôjde o uvedenie stručných poznámok k doterajšiemu výskumu svätoplukovskej problematiky (slovenskou historiografiou). Vyvinie sa tu úsilie o poznanie historickej skutočnosti o svätoplukovskej problematike v čase jej životnosti. Je nesprávne celú túto problematiku nazývať paušálne legendou, keď to bolo kedysi historickou skutočnosťou, doložitelnou hodnovernými historickými prameňmi. Všeobecne povedané ani literárne (rozprávacími prameňmi) opísané deje v súvislosti so Svätoplukom nie je celkom správne nazývať legendou, lebo aj ona vychádza z akýchsi historických skutočností, a je úlohou historickej kritiky neuspokojiť sa s „literárnym“ výtvorom, ale usilovať sa o určenie jeho (pravdepodobnej) hodnovernosti.

Svätoplukovskou problematikou sa zaoberali v rozličnej miere mnohí slovenskí historici už od 17. storočia a dlhé by bolo vypočítavanie ich neraz veľmi príbuzných názorov. No azda si treba pripomenúť aspoň stručne názory tých, čo sa tejto problematike podrobnejšie venovali a ju pripomínali. Azda bude primerané začať tým, čo mohlo mať veľký vplyv na vytváranie verejnej mienky a to úvodom ku Katolíckemu spevníku z roku 1655⁴. Autor úvodu Benedikt Sólóši pokladá Svätopluka za významného panovníka, nazýva ho kráľom a jeho sídlo kladie do Stoličného Belehradu, označujúc ho, zrejme okrem iných, za kráľa Panónov (čím zrejme myslí Slovákov). Martin Sentiváni (1633-1705) nazýva Svätopluka kniežat'om Moravanov, avšak nie všetky jeho chronologické údaje sú správne. Prvý formuluje základy tzv.

² HOMZA, Martin et al.: Svätopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy. Libri historiae Slovaciae. Monographiae (XL). Post scriptum, Bratislava 2013 (vyšlo až 2014), 753 s.

³ Na štátny sviatok Dňa ústavy 1. septembra 2014 bolo pri svätoplukovej soche na čestnom nádvorí pred hlavným vchodom do hradného paláca v Bratislave usporiadané slávnostné podujatie, na ktorom slávnostný príhovor predniesol prof. Matúš Kučera.

⁴ Porovnaj LABANCOVÁ, Naďa: Svätoplukovská tradícia v slovenskej historiografii v 17. a v prvej polovici 18. stor. In: HOMZA, Martin et al., c. d. najmä s. 344 – 345.

pohostinskej teórie (správnejšie hypotézy) o prijatí Maďarov a kroniky Jána z Truca preberá údaj, že po prehratej bitke s Maďarmi na brehoch Dunaja, skočil do rieky a utopil sa,⁵ (čo pravda ak sa stalo, nemožno vzťahovať na Svätopluka I., ale len na jeho najmladšieho syna – nitrianskeho vojvodu Svätopluka). Pozná aj Svätopluka pustovníka (na Zobore), ktorý zomrel v chýre svätosti, a osobitne jeho už spomínaného najmladšieho syna.

Profesor svetského práva na Trnavskej unoiverzite Michal Benčík (1690-1728) napísal k snemovému zasadaniu roku 1722 dielo *Diaeta nobilissima*, v ktorom (zjednodušené povedané) vyhlásil, že Trenčania (šľachta aj mešťania) nemôžu v rámci Uhorského kráľovstva, ako potomkovia starými Maďarmi porazeného Svätoplukovho ľudu, užívať meštianske a šľachtické výsady, lebo Svätopluk ako panovník v Panónii Hunom a Maďarom predal zem, vodu a trávu za bieleho koňa, uzdu a sedlo a bol vyhnaný z krajiny. Jeho slovenský ľud sa utiahol do hornatých častí krajiny, ktoré sa tiahnu smerom k Morave a Sliezske, aby ho Maďari nenašli, no napokon sa stal na večnosť poddaný Maďarom.⁶ Zo slovenskej strany na tieto výroky odpovedal svojom spise Apológia (1728) Ján Baltazár Magin (1681-1735), ktorý zdôrazňoval, že Svätopluk láskavo prijal do svojho pohostinstva Maďarov a za dary dal Maďarom najúrodnejšie polia a najvýhodnejšie sídliská, keď Svätopluk bol najprv oklamaný úskočnosťou Maďarov, potom olúpený o svoje kráľovstvo násilným nepriateľským prepadom a to napriek platným dohodám a ujednaniam.⁷

Samuel Timon (1675-1736) vo svojej práci zohľadňoval pribúdajúcu odbornú literatúru svojich čias, ku ktorej však, vrátane prameňov, pristupoval kriticky. Bol tiež zástancom pohostinskej teórie. Svätopluka považoval za najslávnejšie knieža Slovanov, podľa neho vládol nad Moravanmi a ich susedmi. Pozná rozličné údaje kroník o Svätoplukovi (pričom správne cituje kroniku opáta Regina z Prümu)⁸ Juraj Papánek (1738-1802) označuje Svätopluka za kráľa; je tiež zástancom pohostinskej teórie, nezdôrazňuje, že k príslušnej dohode so starými Maďarmi došlo až po smrti kráľa Svätopluka a jej uzatvárateľom bol jeho najmladší syn nitriansky vojvoda Svätopluk.⁹ Juraj Sklenár (1746-1790), najerudovanejší a najkritickejší z bernolákovských historikov, odhliadnuc od jeho geografického premiestnenia Veľkej Moravy na juh od Drávy, nechal Svätopluka zahynúť v boji s (kráľom)

⁵ MARSINA, R.: Encyklopedista Martin Sentiváni (1633-1705). Historický zborník 17/2, 2007, s. 387-390.

⁶ LABANCOVÁ, N.: cit. štúdia, s. 352-353.

⁷ Podrobne porovnaj slovenský preklad Ján Baltazár Magin: Obrana slávnej župy Trenčianskej a mesta toho mena. Ed. Vincent SEDLÁK. Martin, Matica slovenská 2002.

⁸ MARSINA, R.: Samuel Timon a jeho predstavy o najstarších dejinách Slovákov. Historický časopis 28, 1980, s. 238-249.

⁹ MARSINA, R.: Historik Juraj Papánek (1744-1790). Historický zborník 12/1-2, 2002, s. 266-268.

Arnulfom.¹⁰ Juraj Fándly (1750-1811), ktorý svoje stručné dejiny Slovákov zložil a čerpal z prác J. Papánka a J. Sklenára, nazval Svätopluka kráľom Slovákov (Slovanov), ba prirovnáva ho až k Alexandrovi Veľkému (čo bolo nepochybne neprimerane), ba vyjadroval sa, že Svätoplukovi patrili viaceré kráľovstvá¹¹.

Pavol Jozef Šafařík (1795-1861)¹² odpustil Svätoplukovi zradu na Rastislavovi a hovoril o jeho kráľovstve. Ján Kollár (1793-1852) pokladal Svätopluka za najvýznamnejšie knieža a kráľa¹³. Rovnako o ňom zmýšľali a titulovali ho aj štúrovci. Ľudovít Štúr (1815-1856) vo svojom za jeho života nevydanom diele *Starý i nový vek Slováku*, napísanom koncom roku 1841, pokladal Svätopluka za najmúdrejšieho a najbojovnejšieho kráľa a krajinu, v ktorej vládol za krajinu Slovákov (teda nie Moravanov), hoci podľa neho sídlom kráľov veľkomoravských a hlavou krajiny Slovákov (!) boli mesta Velehrad a Nitra¹⁴. Svojím spôsobom negatívne stanovisko k Svätoplukovi mal azda len Jonáš Záborský (1812-1876), lebo Svätopluk žiadal latinskú omšu pre seba a pre svojich veľmožov¹⁵.

V tu spomínaných zmienkach sa kládol dôraz na hodnotenie postavenia Svätopluka a jeho pomenovanie, nie na podrobnejšie informácie o ňom, ktoré záviseli od erudície príslušného historika, ale aj od stavu bádania v tejto problematike. Tento prehľad možno azda zakončiť Františkom Hrušovským (1903-1956), ktorý vo svojich *Slovenských dejinách* ho nazýva slovenským kráľom¹⁶. Až do polovice 20. storočia je Svätopluk v slovenskej historiografii pokladaný takmer výlučne za najvýznamnejšiu osobnosť veľkomoravského obdobia.

Situácia sa zmenila od polovice 20. storočia, pri nástupe marxistickej historiografie. V *Slovenských dejinách II.* (1951) Ján Dekan¹⁷ vidí v Svätoplukovi zradcu Rastislava a kolaboranta s Karlomanom;¹⁸ podľa neho Svätopluk v prvej polovici v roku 874 vo

¹⁰ Tenže: *Historik Juraj Sklenár* (1744 – 1790). Tamže 10/1, 2000, s. 230-231.

¹¹ Tenže: *Ako Fándly zmenil Papánka*. Národný kalendár MS, 2003, s. 83-84.

¹² PODOLAN, Peter: *Svätopluk v slovenskej historiografii 19. storočia*. In: Martin HOMZA et al., c. d. s. 409-416.

¹³ Tamže, s. 416-421.

¹⁴ ŠTÚR, Ľudovít: *Starý i nový vek Slováku*. Ed. Josef JIRÁSEK. Nákladem učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě 1935. s. 14-16.

¹⁵ K jeho názorom podrobne ZÁBORSKÝ, Jonáš: *Dejiny kráľovstva uhorského od počiatkov až do časov Žigmundových*. Slovart, Bratislava 2012, najmä s. 24 a nasled.

¹⁶ HRUŠOVSKÝ, František: *Slovenské dejiny*. Šieste vydanie. Matica slovenská, Turčiansky Svätý Martin 1940, s. 46-51. Už F. Hrušovský pri interpretácii buly pápeža Jána VIII. z júna 880 zdôrazňoval, že pápež „prijal kráľa Svätopluka a celý jeho národ pod ochranu sv. Petra; tamže s. 50.

¹⁷ *Slovenské dejiny II.* Ján DEKAN: *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*. Slovenská akadémia vied a umení, Bratislava 1951, s. 119.

¹⁸ Tamže, s. 143.

Forchheime, prostredníctvom Jána z Benátok, ponúkol z vlastnej iniciatívy a bez vojenského ohrozenia východofranskému kráľovi Ľudovítovi Nemcovi doživotnú vernosť a odvádzanie predpísaného mu ročného poplatku. *Ak pri smrti Svätoplukovej bola Morava v podstate nezávislá od Východofranského kráľovstva (či Franskej ríše), nebol to výsledok jeho vedomých a trvalých politických snáh, nanajvýš len ovocie všeobecného rozkladu Franskej ríše, k čomu Svätopluk prispel iba svojou nespornou vojenskou obratnosťou a egocentricky zacielenými konjunkturálnymi politickými pletichami.*¹⁹ Toto jednostranné marxistické hodnotenie Svätopluka z roku 1951 na dlhý čas ovplyvnilo vyjadrovanie sa o Svätoplukovi ,v rámci vtedy sa vyvíjajúcej slovenskej (za marxistickú proklamovanej) historiografie.²⁰

Hoci prvé oficiálne pripustené verejné pripomínanie cyrilo-metodskej a súčasne veľkomoravskej tradície sa uskutočnilo v Nitre až v roku 1963²¹, za celkovú charakteristiku Svätopluka, jeho života a činnosti marxistickou historiografiou možno pokladať vyjadrenie prvom diele dejín Slovenska z roku 1961.²² Za najvýznamnejšieho veľkomoravského panovníka sa tam pokladá Rastislav; u Svätopluka, napriek jeho politickým a vojenským úspechom sa za negatívum pokladá zrada vlastného strýka Rastislava a jeho (údajný) nepriateľský postoj k arcibiskupovi Metodovi²³, čím sa zrejme myslí v prvom rade na jeho postoj k používaniu slovanského jazyka v liturgii, ale aj k tým kňazom (domáceho pôvodu), čo sa po smrti arcibiskupa Metoda neboli ochotní zriecť používania slovanského jazyka v liturgii.

Za nové a nesporne objektivnejšie (v porovnaní s minulosťou) charakterizovanie Svätopluka možno azda pokladať vyjadrenia Matúša Kučeru z roku 1986. Nezamlčuje rozpornosť názorov o ňom súčasníkmi v období bezprostredne po jeho smrti, no súčasne pripomína jeho kráľovskú veľkomoravskú intituláciu ako jediného spomedzi všetkých veľkomoravských panovníkov. Zdôrazňuje, že Svätopluk zostal do smrti nepokoreným a neobmedzeným pánom ríše, ktorú založil a doviedol k rozkvetu.²⁴ No vychádzajúc z marxistickej teórie o úlohe osobnosti v dejinách za polopravdu pokladá *pripisovať mu*

¹⁹ Tamže, s. 182; v závere Ján Dekan hovorí o spiatocníckej a kolaborantskej tradícii svätoplukovskej oproti hodnotnej a spoločensky a kultúrne pokrokovej tradícii rastislavovskej, s. 193.

²⁰ Možno tu išlo aj o reakciu na názor Františka Hrušovského, ktorý Svätopluka nazýva slovenským vladárom; HRUŠOVSKÝ, František: Slovenskí vladári. Obrana Press, Inc. Scranton Pa. 1948, s. 177.

²¹ Z podujatia vyšiel len malý zborníček ako rozmnoženina

²² Dejiny Slovenska I. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1961. Pôsobenie Svätopluka sa tu opisuje na str. 99-105, autorom textu je P. Ratkoš (ktorému už predtým v roku 1947 vydala Ústredná katolícka kancelária v Bratislave dielko Sv. Cyril a Metod, ktorého bola jeho kvalifikačná práca)

²³ Dejiny Slovenska I., c. d., s. 101.

²⁴ KUČERA, Matúš: Postavy veľkomoravskej histórie. Vydavateľstvo Osveta. /Martin/ 1986, s. 168-221.

*akékoľvek bezhraničné zásluhy o rozvoj štátu i spoločnosti. Jeho osobnosť si sformoval čas, etapa vývoja veľkomoravského štátu; veľkomoravská spoločnosť podľa M. Kučeru vyzdvihla zo svojich radov nesmierne významnú osobnosť, ktorá vedela plniť úlohy potrebné pre spoločenstvo v tomto období. Svätopluk nevedel zastaviť, či obrátiť koleso dejín, ale svoje poslanie dokonale plnil a splnil. Obdobie jeho vlády je kulminačným obdobím veľkomoravskej štátnosti, jej politického rozmachu. So Svätoplukovým menom je spojená(aj) najdôležitejšia etapa vnútorných a sociálnych premien. Veľkomoravský štát dosiahol počas jeho vlády vo svojej teritoriálnej extenzite a vnútornej spoločenskej intenzifikácii svoj dobový vrchol, po ktorom musela už zákonite nasledovať kríza a úpadok.*²⁵

V stručných *Dejinách Slovenska* z roku 1992/1993²⁶ sa Forchheinský mier či dohoda z roku 874 nechápe ako jednostranné podrobenie sa Svätopluka Ľudovítovi Nemcovi (Východofranskému kráľovstvu), ale ako dohoda, ktorou Svätopluk dostal možnosť expanzie územia svojej džavy na sever, východ a juhovýchod do oblasti ktoré Východofranské kráľovstvo nepokladalo za sféry svojho záujmu. Pripomína sa tu aj príbuzenský vzťah Svätopluka s Arnulfom, ako aj dobové intitulácie Svätopluka z posledného desaťročia jeho vlády.²⁷

Svätoplukovskej problematike sa venovala konferencia iniciovaná Slovenskou historickou spoločnosťou a Archeologickým ústavom SAV v Nitre 3.- 6. októbra 1994. V zborníku, ktorý bol publikovaný až v roku 1997²⁸ vyšli (okrem iného) štúdie o Nitrianskom hrade v 9.storočí a jeho význame v sídliskovej štruktúre veľkomoravskej Nitry (Peter Bednár), O oblasti východných Karpát a Horného Potisia za panovania Svätopluka I. (Dušan Čaplovič), Poznámky k výskumu neopevnených veľkomoravských sídlisk v Nitre (Gabriel Fusek), *K otázke hrobu veľkomoravského knížete Svatopluka* (Luděk Galuška), *K problematike sídla Svätopluka I.* (Bohuslav Chropovský), *Praslovanský základ slovenčiny v dobe Svätoplukovskej ríše* (Rudolf Krajčovič), *Svätopluk, legenda a skutočnosť* (Richard Marsina), *Pokus o rekonštrukciu osídlenia Ponitria v období Veľkej Moravy* (Ján Lukačka), *Veľkomoravské vojenstvo s osobitným zreteľom na obdobie vlády Svätopluka* (Alexander Ruttkey), *Veľká Morava a Bulharsko v dobe Rastislava a Svätopluka* (Ján Steinhübel),

²⁵ Tamže, s. 220.

²⁶ Slovenské dejiny. R. MARSINA - V. ČIČAJ - D. KOVÁČ - E. LIPTÁK - Matica slovenská, /Martin/(1992/1993), s. 28-31; autorom textu je R. Marsina.

²⁷ Tamže, s. 81; výslovne sa tu spomína vyjadrenie z Fuldských análov k roku 890, keď východofranský kráľ Arnulf, prenechal vojvodstvo Čechov, kráľovi moravských Slovanov Svätoplukovi.

²⁸ Svätopluk 894- 1994. Editori Richard Marsina- Alexander Ruttkey. Nitra 1997. 246 strán A4 formátu, dovedy najobširnejšia práca o svätoplukovskej problematike.

Historiografické zdroje a spoločenské vplyvy na vývoj veľkomoravskej tradície do počiatku slovenského národného obrodenia (Ján Tibenský), *Východné časti Veľkomoravskej ríše* (Ferdinand Uličný) a *Moravien-Mähren oder nicht* (Herwig Wolfram). V úvodnom referáte tejto konferencie (Svätopluk, legenda a skutočnosť)²⁹ bol Svätopluk jednoznačne označený za najvýznamnejšieho panovníka Veľkej Moravy, zdôrazňovalo sa dobové označenie „kráľovstva“ na územia ovládané Rastislavom (Morava) a Svätoplukom (Nitriansko), použitie označenia „kráľ“ pre Svätopluka v listine pápeža Štefana V. z roku 885 sa prisudzuje vplyvu nitrianskeho biskupa Wichinga pri zostavovaní tejto listiny³⁰ a za historicky nesprávne sa pokladá označovanie Svätopluka za (len) slovenského vladára; Napokon Svätoplukom dosiahnuté postavenie sa pokladá za súvisiace s jeho činnosťou a úspechmi v politickej a vojenskej sfére. Za neprimerané sa pokladá zdôrazňovanie (zveličovanie) jeho tzv. negatívnych črt a aj keď to v nej nie je výslovne formulované. Cieľom tejto štúdie bolo ukázať, že jestvuje dostatok hodnoverných prameňov na poznanie jeho osobnosti, života a činov a že teda za neprimerané treba pokladať označenie „svätoplukovská legenda“.³¹

Ján Steinhübel vo svojej veľkej práci o Nitrianskom kniežatstve opisuje na základe hodnoverných prameňov a jestvujúcej odbornej literatúry Svätopluka a jeho vládu, pričom poukazuje na rozrast Veľkej Moravy v čase jeho vlády na významnú ríšu. Označeniu jeho postavenia v domácom či v medzinárodnom zmysle sa podrobnejšie nevenuje, nazýva ho údelným kniežat'om, spoluvládcom Rastislava potom kniežat'om.³² Počiatok zastávania funkcie údelného kniežat'a v Nitre Svätoplukom presnejšie datoval do čias pred rok 862/863³³ (no pri predpokladaní, že Svätopluk bol spolužiadateľom o učiteľ'ov z Byzantskej ríše, z čoho vychádza, mohol to byť už aj rok 861). Za prvú manželku Svätopluka pokladá Svätožizňu od roku 871 (to už mohol byť Svätopluk okolo 40-ročný) a za jej syna Mojmíra II ; za druhú manželku Svätopluka pokladá od roku 885 Gizelu, sestru (vtedy správcu údely Korutánska a Ponónie, vnuka kráľa Ľudovíta) Arnulfa, ktorému bol Svätopluk kmotrom a jeho nemanželskému synovi Zventiboldovi v roku 871 krstným otcom. Synom Svätopluka a Gizely mal byť Svätopluk II. (potom nitriansky vojvoda); no je si vedomý, že údaj o Gizele

²⁹ Tamže, s. 155-165

³⁰ Tamže, s. 160.

³¹ Z hľadiska historickej terminológie označenie „legenda“ znamená nie celkom hodnovernú skutočnosť.

³² STEINHÜBEL, Ján: *Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12.storočia*. Veda Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 2004, s. 127-128; „regnum“ je pre neho kniežatstvo a Svätopluka spomína bez označovania jeho postavenia.

³³ Tamže, s. 128; zaujímavé je, že J. Steinhübel intitulácii Svätopluka nevenuje väčšiu pozornosť, hoci označenie kráľ k rokom 890 a 894 uvádza; tamže, s. 142.

je z neskorého prameňa až zo 16.storočia.³⁴ J. Steinhübel v kapitole „Svätopluk v rozprávaní súčasných“ zachycuje či definuje až šesť povestí, o Svätoplukovi vyskytujúcich sa v prameňoch pokladaných za hodnoverné z nich tri boli písomne zachytené už na prelome 11./12.storočia (v Gesta Hungarorum vetera a u Kozmasa, nitrianska a zoborská), biharská povesť spísomnená Anonymom okolo roku 1200, vesprímska v rokoch 1270-1272 magistrom Ákošom a pilišská povesť až v rokoch 1282-1285 Šimonom z Kézy³⁵

Samostatnú monografiu o Svätoplukovi pod názvom *Kráľ Svätopluk* napísal Matúš Kučera, ktorý sa už aj predtým venoval spracovávaní tejto problematiky.³⁶ Vychádza zo zachovaných hodnoverných prameňov a odbornej literatúry, pri čom ide o príťažlivo čitateľsky (miestami až esejeticky) napísané dielo. Stručne komentuje pramene, z ktorých možno vychádzať, skúma Svätoplukov pôvod, rodinu, detstvo a jeho dozrievanie. Jeho narodenie (na Morave) predpokladá okolo roku 830, nástup na nitriansky vojvodský stolec (najneskoršie) okolo roku 846. Podľa M. Kučeru správanie sa Svätopluka voči Rastislavovi, hoc aj z neho rezultovali pre Rastislava tragické dôsledky, nemožno nazývať zradou. Svätopluk bojoval najprv za oslobodenie štátu a potom prostredníctvom uzavretia mieru zabezpečil možnosť jeho zosilnenia a rozšírenia, čo paralelne bolo treba urobiť s vnútornou prestavbou domácich pomerov v štáte. Svoje rozsiahle výboje v prvých rokoch svojej vlády zamieraval tak, aby tým nenarušil záujmy Východofranského kráľovstva; až v neskoršom období sa dostal do rozporov so záujmami kráľa Ľudovíta Nemca a jeho syna Karlomana, ktorý bol správcom východných častí Východofranského kráľovstva (Panónia, Korutánsko). Za veľmi významné pokladá vzťahy Svätopluka s Apoštolskou stolicou v Ríme, pri čom zrejme spolu aj s pričinením Metoda dosiahol, že ho Apoštolská stolica spolu s jeho krajinou prijala pod svoju ochranu (čím ho postavila na úroveň panovníkov vtedajšej kresťanskej Európy). Pred koncom života sa dostal opäť do rozporov s vtedajším východofranským kráľom Arnulfom, no napriek vojenským stretom s ním ostal až do svojej smrti neporazeným. Po nekrológoch, v ktorých M. Kučera poukazuje na rozpornosť hodnotenia Svätopluka po jeho smrti (Fuldské anály, kronikár Regino z Prümü a byzantský cisár Konštantín Porfyrogenet) sa zaoberá aj rozpornou tradíciou a stručne aj svätoplukovskou tradíciou

³⁴ Pri údajnom sobáši s Gizelou mohol byť Svätopluk už okolo 55-ročný a bola by to jeho tretia manželka. Pretože sotva možno predpokladať, že Svätopluk by sa bol po prvý raz ženil až roku 871, teda okolo 40-ročný. Ináč o jeho predpokladanej prvej žene z mladších rokov jeho života, ani o jeho prípadnom potomstve s ňou sa údaje nezachovali.

³⁵ Tejto problematike venuje J. Steinhübel vyše 20 strán, por. s. 165-186; na jeho argumentáciu nadväzuje M. Homza; por. ďalej.

³⁶ KUČERA, Matúš: *Kráľ Svätopluk (830?-846-894)*. Matica slovenská, (Martin), 2010 (158 strán). Škoda, že v práci nie je poznámkový aparát, ale len stručný Výber z použitej literatúry a prameňov.

v slovenskej vede a literatúre. Celkove M. Kučera pokladá kráľa Svätopluka za najvýznamnejšiu postavu veľkomoravského obdobia našich dejín (čím skutočne nesporne aj bol), ale aj za najvýznamnejšiu postavu najstarších slovenských dejín.

V tomto roku s vročením do roku 2013 vyšla veľká práca Martina Homzu a spolupracovníkov *Svätopluk v európskom písomníctve*;³⁷ kolektív sa zrejme skladá prevažne z diplomantov a doktorandov M. Homzu (no nie je to tam výslovne napísané). Celé dielo sa skladá z veľkej zastrešujúcej štúdie od M. Homzu a z ďalších deviatich štúdií. Profesor Dimitar Dimitrov z Univerzity sv. Cyrila a Metoda vo Veľkom Trnove (Bulharsko) píše o Borisovi I. Bulharskom a Svätoplukovi I. Veľkomoravskom v reálnom a imaginárnom svete stredoveku,³⁸ Ľubica Štrbáková o Svätoplukovi Lotrinskom (+900), krstnom synovi Svätopluka I. ako postave historickej a hagiografickej,³⁹ Marek Vadrna podáva obraz kráľa Svätopluka v českých kronikách (pri čom sa v tejto štúdii po prvý raz v slovenskej historiografii zaujíma obširnejšie kritické stanovisko k tzv. Kristiánovej kronike)⁴⁰, Martina Pillingová sa zaoberá Svätoplukovskou legendou medzi humanizmom a osvietenstvom v českej a moravskej historiografii, ako aj pozoruhodnosťami barokových frontispicov niektorých českých a moravských historikov,⁴¹ Naďa Labancová sa venuje Svätoplukovskej tradícii v slovenskej historiografii 17. a v prvej polovici 18. storočia⁴², (opäť) Martina Pillingová sa zaoberá svätoplukovskou tradíciou u Slovákov v druhej polovici 18. storočia⁴³, Peter Podolan Svätoplukom v slovenskej historiografii 19. storočia⁴⁴, Michal Cigán Folklórnym pozadím Svätoplukovskej legendy⁴⁵ a napokon Ľubomír Ďurina (spomínaním) Svätopluka v stredovekých písomných prameňoch 9.-16. storočia podľa vydania *Magnae Moraviae fontes historici* (štatistiky)⁴⁶.

Obširná štúdia M. Homzu sa skladá zo štyroch častí⁴⁷. Najprv sa venuje metodologickým východiskám bádania stredovekých a ranonovovekých narácií (rozprávani) o Svätoplukovi I., potom sémantickej potencii osobného vlastného (rodného)mena Svätopluk ako východiska svätoplukovskej legendy, ďalej stredovekými koreňmi svätoplukovskej tradície u Slovákov

³⁷ HOMZA, Martin et al.: c. d.

³⁸ Tamže, s. 162-176.

³⁹ Tamže, s. 173-229.

⁴⁰ Tamže, s. 230-282.

⁴¹ Tamže, s. 283-336.

⁴² Tamže, s. 337-370.

⁴³ Tamže, s. 371-406.

⁴⁴ Tamže, s. 407-520.

⁴⁵ Tamže, s. 521-566.

⁴⁶ Tamže, s. 567-648.

⁴⁷ Sú na stranách 13-161.

(čierna a biela svätoplukovská legenda) a napokon zaujíma stanovisko k argumentácii o kráľovskom titule Svätopluka I.(+894). Z vyjadrení metodologickej časti sa dozvedáme, že *autor sa tu nebude pokúšať o rekonštrukciu historickej postavy Svätopluka I.(+894)*⁴⁸; ide o zamyslenie sa nad ním *ako predmetom vývinu historickej tradície, rezignuje na rekonštrukciu „pravdivej histórie“ o tomto panovníkovi, prejde k hodnoteniu spôsobov výkladu jeho legendy*⁴⁹. Pri tomto svojom postupe M. Homza vychádza z *modernej nemeckej metodológie, ktorá azda najlepšie sumarizuje postmodernú teóriu historickej vedy v súvislosti s výkladom stredovekých naračných prameňov, pristupuje k prehodnocovaniu tradičných metód ich interpretácie ako ich zafinovalo národne pozitivisticky orientované dejepisectvo 19. a 20. storočia* (Otto Gerhard Oexle). *Týka sa to najmä spôsobov a techník analýzy starších naračných textov*⁵⁰. Podľa M. Homzu *sa moderný medievalista (sic M. Homza) síce ešte stále pokúša rekonštruovať priebeh historických udalostí ako takých, vie však, že pri takejto analýze nutne musí naraziť na celú sumu nijakým spôsobom neverifikovateľných a preto „fiktívnych faktov“*. *Staršie pozitivisticky orientované dejepisectvo „fiktívne fakty“ chápalo ako nepravdivé a týmto činom ich ignorovalo. Na druhej strane treba povedať, že v prípade potreby ich do slova bez škrupúl používalo do svojich často utilitárnych národno-historických dejinných konštrukcií*⁵¹. Potom sa ako príklad spomína Arpád a po podaní výkladu sa konštatuje, že *Arpád nie je historická postava, ale postava tradovaná, teda literárna*⁵². Takto jednoznačne štylizovanú formuláciu treba pokladať prinajmenej za otázku. V citovanej práci J. Steinhübla si autor môže pozrieť potomstvo literárnej postavy Arpáda⁵³. Historik by sa nemal tak dať zviest' vyjadreniami literárnych vedcov; nesporne tu platí stará zásada „qui bene distinguit, bene docet“. A doriešiť (historicky!) celú situáciu, pomáha historická kritika, ktorá je už tri a pol storočia stále sa vyvíjajúcou disciplínou.

Treba sa zamyslieť aj nad všeobecným používaním termínu *svätoplukovská legenda*. Dnes je módna všetko možné označovať slovom legenda, od hercov, spevákov a športovcov až po (neraz otázne) celebrity. V historickej terminológii by sa malo označeniu legenda ponechať doterajšie používanie pre (stredoveké) legendy, teda životopisy svätých, ktoré majú (v porovnaní s inými stredovekými prameňmi) špecifický charakter. Označenie legenda sa

⁴⁸ Tamže, s. 14.

⁴⁹ Tamže, s. 15.

⁵⁰ Tamže, s. 16; v poznámke sa citujú viaceré štúdie Otta Gerharda OEXLE z rokov 2003,1984,1983 a Wenera VERBEKEHO z roku 1983 atď.

⁵¹ Tamže, s. 18.

⁵² Tamže, s. 21.

⁵³ STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, c. d., s. 195.

samo o sebe chápe akoby niečo neuveriteľné, neskutočné; primeranejšie by pre krátke tradované útvary bolo používať označenie povestí ako je to u J. Steinhübla; no aj naše vedomosti o Svätoplukovi označovať celkovo ako legenda je úplne nesprávne, lebo sa tým už pomenovaním spochybňuje to, čo fakticky nie je pochybné; pre neodborného čitateľa je to vyslovene zavádzajúce! Kritika a argumentácie J. Steinhübla o neoprávnenosti používania titulu kráľ pre Svätopluka I. v historiografii je síce oprávnená, no azda príliš rozvláčna. Celú túto doteraz najväčšiu publikáciu deklarovanú sa zaoberajúcou Svätoplukom by bolo treba podrobnejšie recenzovať. Aj keď zdanlivo (deklarovane) nechce prinášať historickú charakteristiku atď. Svätopluka (ale len rozbor výpovedí či názorov o ňom) pomáha dotvárať historický obraz o ňom, čo je pre slovenskú historiografiu prínosom.

K problematike správnosti označovania Svätopluka I. kráľom, čo bolo vo verejnosti intenzívne reflektované v ostatných niekoľkých rokoch, možno len dodať, že nezmieriteľnosť zastávaných rozdielnych stanovísk bola až nepochopiteľná⁵⁴. Keď pred 20 rokmi vyšla v Českej republike práca *Svatopluk veliký král Moravanů a Slovanů*, nevypukla proti tomu ostrá kritika, že používanie intitulácie kráľ je neoprávnené (atď.)⁵⁵. Každý, kto túto problematiku ovláda vie, že intitulácia kráľ bola použitá v pápežskej listine roku 885⁵⁶, že ju použil kronikár Regino z Prümü k roku 890⁵⁷ a 894⁵⁸, že v mnohých stredovekých hodnoverných prameňoch bol (tradične) označovaný Svätopluk ako kráľ. Nepochybne to súviselo s jeho postavením, ktoré dosiahol doma aj v cudzine, s tým, že sa fakticky stal a až do smrti bol suverénnym panovníkom. Na druhej strane, ak by sa urobil zoznam tých, čo proti tomuto označeniu protestovali, až na jedného⁵⁹, nebol tam ani jeden odborník, ktorý by sa sústavne zaoberal touto problematikou; takže asi vyjadrovali svoj občiansky či politický

⁵⁴ Dá sa to vysvetliť nedostatkom príslušnej erudície väčšiny kritikov, no práve u J. Steinhübla je to prekvapujúce (hoc aj mu zrejme unikol údaj v intitulácii pápeža Štefana V.).

⁵⁵ HAVLÍK, Lubomír: *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*. Brno 1994; J. Steinhübel ju neuvádza vo svojom zozname prameňov a literatúry.

⁵⁶ MARSINA, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Sumpibus Academiae scientiarum Skovaciae*, Bratislava MCMLXXI, s. 27, č. 35: *Zuentepolco, regi Sclavorum*

⁵⁷ Dagmar Bartoňková, Lubomír Havlík, Zdeněk Masařík, Radoslav Večerka (edd.): *Magnae Moraviae fontes historici* (MMFH), *Prameny k dějinám Velké Moravy*. Státní pedagogické nakladatelství Praegae-Brunae MCMLXVI, s. 136-137: (*Reginonis abbatis Prumiensis Chronicle*) *Anno dominicae inoarnacionis DCCCXC Arnulfus rex concessit Zuendibolch, Marahensium Solaverum regi, ducatum Behemensium, qui hactenus principem sue cognationis ac gentis super se habuerant; suverénne vyššie postavenie Svätopluka je tu vyjadrené označením „regi“, na rozdiel od kniežata „princeps“, ktorý bol dovtedy v tejto funkcii.*

⁵⁸ MMFH I, s. 139-140; tamže k roku 894: *Circa haec etiam tempora Zuendibolch, rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum; cuius regnum filii eius pauco tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus. Autor tejto kroniky opät Regino z Prümü, zomrel 915, teda dovtedy musel túto kroniku napísať a dovtedy sa odohralo všetko čo sa tu spomína.*

⁵⁹ Ten jeden je už spomínaný Ján Steinhübel.

názor, pre ktorý mali iné než odbornovo-vedecké dôvody. Aj v čase života Svätoplukovho neoznačovali ho od mladosti kráľom, ale až keď si vydobyl určité postavenie a táto intitulácia sa ďalej tradovala všade tam, kde vyplývala nie zo sprostredkovanej, ale z bezprostrednej tradície⁶⁰.

Zaujímavým a v podstate nedoriešeným ostáva vzťah Svätopluka k východofranskému kráľovi (a po neskôr, ale už Svätoplukovej smrti aj cisárovi) Arnulfovi, ktorý bol od Svätopluka asi okolo 12 rokov mladší. Tu by azda východiskom mohol byť predpoklad, že Svätopluk ešte pred tým než sa stal údelným vojvodom v Nitre bol ako rukojemník⁶¹, teda za čias svojej mladosti, pravdepodobne na dvore Karlomana, syna východofranského kráľa Ľudovíta Nemca a poznal Karlomanovho nemanželského syna od skorej mladosti. Tento predpoklad sa mohol opierať aj o všeobecne známu okolnosť, že Svätopluk jednoznačne uprednostňoval používanie latinského jazyka v liturgii, čo mohlo byť spôsobené návykom od mladých čias života. Iste roku 871 sa stal Svätopluk krstným otcom Arnulfovho nemanželského syna, neskoršie lotrinského kráľa, ktorý dostal po ňom meno. Zventibolch (Sventipolk – Svätopluk) - ; to sa stalo asi v čase, keď Svätopluk bol po nespravodlivom obvinení rehabilitovaný roku 871. Svätoplukovo kmotrovstvo je nesporné (porovnaj pozn. 38). Druhý spomínaný údaj, že Svätopluk si údajne roku 885 zobral za manželku Arnulfovú sestru Gizelu treba pokladať za nie celkom hodnoverný, lebo prameňom sú *Dejiny Bavorov* z prvej polovice 16. storočia od Jána Turmaiera-Aventina, v ktorého prácach je množstvo nepravdivých, vykombinovaných, vymyslených (ináč povedané literárnych) údajov⁶². Ináč historicky časove možno by bolo údaj pokladať za akceptovateľný, lebo rok 885 je opätovne rokom zmierenia medzi Svätoplukom a Východofranským kráľovstvom (po niekoľko ročnom nepriateľstve)⁶³. Tieto vzťahy však ukazujú, že Svätopluk (a v tom čase iste aj iní príslušníci moravskej dynastie) sa aj z pohľadu popredných predstaviteľov Východofranského kráľovstva pokladali akoby za spoločensky akceptovateľných aj v popredných kruhoch Východofranského kráľovstva.

⁶⁰ Jednoznačne to bolo v českej kronikárskej tvorbe, počínajúc Kozmasom; por. štúdiu Mareka Vadrnu v cit. diele HOMZA Martin et. Al. : Svätopluk v európskom písomníctve, s. 230-282; či to bolo zo strany českých kronikárov len účelové, je otázne. Možno to aj vysvetľovať tak, že oni boli presvedčení, že Svätopluk bol kráľom (že to tak skutočne bolo) a chceli aby dosiahol túto hodnosť aj český panovník.

⁶¹ V týchto časoch to bolo bežné a takíto rukojemníci bývali vychovávaní na popredných dvoroch a oboznamovali sa so životom najvyšších kruhov spoločnosti (ktorá sa mala stať pre nich príťažlivou). Bolo to iste pred rokom (príjajmeň) 861.

⁶² Aventinus uvádza často inými hodnovernými prameňmi neverifikovateľné údaje.

⁶³ Por. STEINHÜBEL, J.: Nitrianske kniežatstvo, c. d., s. 141-143.

Ak s kritickými výhradami M. Vadrnu ku Kristiánovej kronike možno jednoznačne súhlasiť, jeho akceptovanie názorov benediktína Gabriela Bucelina z roku 1651 treba rovnako jednoznačne odmietnuť. Je všeobecne známe, že pôvodne životopisy svätých v rámci katolíckej cirkvi (Acta sanctorum) spracovávala benediktínska rehoľa. Už v 17. storočí došlo k veľkej kritike práce benediktínov od jezuitov. Životopisy svätých, spracovávajúci benediktíni, sa usilovali dostať do zoznamu svätých čo najviac členov svojej rehole, pri čom neraz išlo o výmysly, opierajúce sa len o indicie, potom primeraným spôsobom literárne dotvorené. Bojovali proti tomu(v tejto publikácii viac ráz spomínaní bollandisti) ⁶⁴ K obnove aj kritike došlo aj v benediktínskej reholi, v ktorej na obranu proti jezuitským útokom hyperkritike vznikla Maurínska kongregácia, v ktorej sa na čele s Jeanom Mabillonom podarilo vypracovať a vydať roku 1681 (teda v roku Bucelinovej smrti) prvú učebnicu diplomatiky ⁶⁵ ; tým sa položil vedecký základ historickej kritike stredovekých listín; ktorá sa potom ďalej rozvíjala a uplatňovala sa v spracovaní a vydávaní životopisov svätých(Acta sanctorum)vydávaných jezuitmi, ktorí ako nová rehoľa neboli a nemohli byť zainteresovaní na tom, aby dokazovali jestvovanie stredovekých svätcov zo svojej rehole (ktorá vtedy ani nejestvovala, lebo vznikla až v druhej štvrtine 16. storočia).

M. Homza azda príliš veľkú dôveru prejavuje (pôvodne) k slovanskej kronike popa Dukljanina z druhej polovice 12. storočia, ktorú historická kritika všeobecne považuje za veľmi málo dôveryhodnú, lebo sa pokladá viac za literárny výtvor svojho autora než za kroniku opierajúcu sa aspoň v hlavných črtách o hodnoverné historické údaje⁶⁶. Pri výskyte mena Svätopluk treba dôkladne zvažovať, o ktorého Svätopluka vlastne by mohlo ísť. ⁶⁷

V závere celej práce M. Homza rezumuje dosiahnuté výsledky. Zdôrazňuje, že jej cieľom nebolo predstaviť Svätopluka I. ako historickú postavu, ale ako objekt rozprávania a fabulácií mnohých a mnohých generácií, čo doteraz v slovenskej a ani okolitých historiografiách nebola predmetom podrobnejšieho spracovania. Za otázku treba pokladať formuláciu, že *vraj svätoplukovská tematika vo svojej stredovekej i novovekej podobe vyvrela z troch najrozšírenejších zdrojov svetovej rozprávačskej tradície.*

⁶⁴ Bollandistami sa nazývali jezuitskí vydavatelia Acta sanctorum (Životopisov svätých) od roku 1643 podľa svojho zakladateľa Jeana Bollandu (1596-1665).

⁶⁵ De re diplomatica libri sex. Verejné archívy vtedy nejestvovali a najvýznamnejšie archívy so starými listinami boli v kláštoroch najstaršej západnej rehole benediktínov, ktorí na základe listinných originálov mohli vypracovať hlavné zásady diplomatiky.

⁶⁶ Rozbor a genézu por. HAVLÍK, K.: Dukljanska kronika a dalmatská legenda. Rozpravy československé akademie věd. Řada společenských věd 86/2. sešit. Nakladatelství ČSAV, Praha 1976, 93 s.

⁶⁷ Napríklad aj tzv. „predanie krajiny“ za bieleho koňa (atď.) možno aj vecne (o čo vlastne šlo) aj chronologicky (kedy sa stalo) rozdielne interpretovať.

A tá vraj *vyvrela z troch najrozšírenejších zdrojov svetovej rozprávačskej tradície zo staršej vrstvy indoeurópskych piesňových naratívov, vlastnej slovanskej slovesnosti a zo židovskej a kresťanskej náboženskej paradigmy*.⁶⁸ Takéto všeobecné konštatovanie je nehistorické (ale je literárnohistorické), lebo každý hodnoverný historický prameň vo svojom základe vychádza z konkrétnej historickej situácie, aj keď pri jeho formovaní (stvárňovaní) môžu v rozličnej miere spolupôsobiť literárne vzory všeobecného aj konkrétneho charakteru. Je úlohou historickej kritiky, aby to analyzovala a posúdila. Záujem a cieľ historika a literárneho vedca je úplne rozdielny: prvému ide o zistenie historickej skutočnosti, druhý sa zaujíma o literárnu stránku spracovania skúmaného diela, a nie je preňho dôležitá (prvoradá) hodnovernosť podaného literárneho obrazu (textu). No aj historik môže skúmať nielen historickú skutočnosť, ale aj názory a predstavy (spracovania) o minulosti, len svoj cieľ musí otvorene deklarovať a nepredstavovať (nezamieňať) akoby za historický výskum; veď historika zaujímajú aj dejiny a vývoj historiografie, ktoré treba riešiť na základe poznania príslušných daností a nie vymyslených preteoretizovaných predpokladov.⁶⁹

Záverom treba zdôrazniť, že odpoveď na otázku položenú v nadpise tejto štúdie treba formulovať po zvážení všetkých do úvahy prichádzajúcich eventualít. Jednoznačne možno povedať, že Svätopluk (I., 871 – 894) bol príslušníkom Moravskej dynastie.⁷⁰ Najneskoršie pred rokom 861 sa ako synovec vtedajšieho vládnuceho kniežata Rastislava z jeho rozhodnutia či poverenia stal nitrianskym údelným vojvodom, pričom iste už počas zastávania tejto funkcie rozšíril územie nitrianskeho vojvodského údelu na východ, možno aj na juhovýchod.⁷¹ Už v tomto čase bol zrejme úspešným spravovateľom (vládárom) kniežatom Rastislavom mu zvereného územia až tak, že aj v cudzine ho pokladali za suverénneho vládara popri Rastislavovi.⁷² Po krátkej epizóde internácie v Bavorsku sa stal Svätopluk od roku 871 vládárom celej Veľkej Moravy, ktorú územne rozšíril a podarilo sa mu ju vymaniť

⁶⁸ HOMZA, M. et alii, c. d. , s. 650

⁶⁹ Za aké možno napríklad pokladať spomínané vyjadrenie, že svätoplukovská problematika - - - *vyvrela z troch najrozšírenejších zdrojov svetovej rozprávačskej tradície* (s. 650).

⁷⁰ Používa sa tu označenie Moravská (nie Mojmirovská) dynastia, lebo nepoznáme zakladateľa (praotca) tejto dynastie; údaje zo staršej barokovej literatúry nemožno pokladať za jednoznačne hodnoverné.

⁷¹ Rozsah územia pôvodného Nitrianska sa predpokladá nejednotne, no isté je, že Svätopluk rozširoval toto územie už ako správca vojvodského údelu (údelný vojvoda).

⁷² Možno na to usudzovať z označenia Svätoplukom spravovaného údelu ako „regnum“ k roku 869 a 870 vo Fuldských análoch; MMFH I, s. 101 a 102; nevedno prečo prekladateľ preložil „regnum“ k roku 869 ako „kráľovství“, ale k roku 870 ako „panství“. RATKOŠ, P. (ed.): *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Vydavateľstvo SAV 1968, s. 102 preložil „regnum“ aj k roku 869 a aj 870 ako „džžava“. Podľa môjho názoru kronikár označením „regnum“ chcel vyjadriť, že ide o samostatným vládárom (suverénom) spravované územie, preto správne je prekladať to ako „kráľovstvo“.

aj z priamejšej podriadenosti Východofranskému kráľovstvu⁷³ a až do svojej smrti ostal v podstate úspešným a neporazeným panovníkom. Veľmi významné je, že toto jeho postavenie bolo rešpektované Apoštolskou stolicou v Ríme, ktorá ho chápala ako suverénneho (Rímu oddaného a verného) kresťanského panovníka. Toto jeho postavenie bolo vzaté na vedomie aj v ostatnej kresťanskej Európe, kde sa stretávame aj s jeho označením za kráľa, teda úplného suveréna.⁷⁴ Ako kráľ sa Svätopluk spomína po niekoľko storočí aj v českých stredovekých kronikách. Preto hovoriť o Svätoplukovi aj dnes ako o kráľovi Svätoplukovi (čo fakticky treba pokladať za splnené v poslednom období jeho života) by sa nemalo považovať za neprípustné, či provokujúce (pre koho?).⁷⁵ A napokon treba zdôrazniť, že ani jeden z veľkomravských vládarov – členov veľkomoravskej dynastie nemal dokázateľne také úzke vzťahy k Slovensku (či Nitriansku) a jeho obyvateľom, a to fakticky aj formálne, ako Svätopluk. Preto by sa nemalo pokladať za úplne neprimerané nazývať ho slovenským kráľom (hoci nebol len slovenským kráľom).

Resumé

Früst (Herzog) oder König Svätopluk (830)-894 und die slowakische Geschichte

Richard Marsina

Pri postavení jazdeckej sochy kráľa Svätopluka na nádvorí pred hlavným vchodom do paláca na Bratislavskom hrade v roku 2011 sa rozpútala veľká verejná diskusia, či možno Svätopluka označovať za kráľa. Autor tu predkladá názory slovenských historikov od roku 1655 na túto otázku.

⁷³ Ešte aj z roku 891 jestvuje doklad, že Východofranské kráľovstvo sa pokúšalo vymáhať od Veľkej Moravy tribút (peňažný poplatok); por. RATKOŠ, P.: Cenný prírastok k prameňom o Veľkej Morave. List grófa Aribu kráľovi Arnulfovi z roku 891; Slovenská archivistika XI./2, 1976, s. 177-179; por. aj Slovenská archivistika, XV./1 1980 s. 210.

⁷⁴ Možno predpokladať, že aj Svätopluk sám si bol vedomý, že „rex“ je významovo diferencné a biskup Wicking to vedel tiež a podarilo sa mu pri zostavovaní konceptu listiny dosiahnuť, že takáto intitulácia bola do tohto listu pápeža Štefana V. z roku 885 vsunutá (por. pozn. 55). Hovoriť v tom čase o korunovácii nie je celkom primerané, lebo to bol akt, ktorý sa v tom čase (u dynastií) postupne vyvíjal a modifikoval. Svojím spôsobom by sa aj formálne prijatie Svätopluka a jeho krajiny pod ochranou Apoštolskej stolice mohlo pokladať za jeho akceptovanie ako suverénneho – (kresťanského) kráľa.

⁷⁵ Politickí hodnostári sa po svojej smrti aj v prítomnosti označujú svojou najvyššou dosiahnutou hodnosťou, najmä ak ide o hlavy štátu; tak napr. T. G. Masaryk je v pamäti jednoznačne ako prezident, hoci ním bol len 15 rokov zo svojho vyše 80-ročného života. Stálo by za úvahu, či „pobúrenie okolo kráľa Svätopluka“ nevzniklo vlastne preto, že vedenie hlavného historického pracoviska na Slovensku, vydržiavané z prostriedkov slovenských daňových poplatníkov už 25 rokov nerozvíja slovenskú historiografiu, ale v prvom rade organizuje boj proti (údajnému) slovenskému nacionalizmu (ktorý má zväčša obranný charakter), ale toleruje prejavy iných cudzích agresívnych nacionalizmov.

Prevažná väčšina historikov až do polovice 20. stor. pokladala Svätopluka za najvýznamnejšieho panovníka Veľkej Moravy a nazývala ho kráľom. Za kráľa pokladali Svätopluka aj českí stredovekí kronikári. Až tzv. marxistická historiografia od roku 1951 označovala Svätopluka za zradcu veľkomoravského kniežat'a Rastislava a za kolaboranta s vojvodom Karlomanom (synom východofranského kráľa Ľudovíta). Trochu zmiernené je toto stanovisko v syntéze Dejiny Slovenska I. z roku 1961. S priaznivejším hodnotením Svätopluka v tzv. marxistickej historiografii sa stretávame až v roku 1986. Po roku 1990 sa Svätopluk v slovenskej historiografii pokladá za najvýznamnejšieho panovníka Veľkej Moravy a väčšina medievistov pripúšťa, že ho možno nazvať kráľom.

Za kráľa (rex) bol Svätopluk označený v listine pápeža Štefana V. z roku 885 a kronikárom Reginom (†915) k rokom 890 a 894. Už územie spravované Svätoplukom pred rokom 871 (približne dnešné Slovensko) je vo Fuldských análoch k rokom 869, 870 označené ako kráľovstvo (regnum). Svätopluk mal v posledných rokoch svojho života nepochybne postavenie suverénneho panovníka, preto jeho označovanie (v tradícii) za kráľa možno pokladať za akceptovateľné; rovnako je nesporné, že spomedzi všetkých veľkomoravských panovníkov mal práve Svätopluk najužší vzťah k Slovensku.